

ժխտական պատասխանը գրական թերթի մը բանաստեղծ - աշխատակիցին, տրուած վարդանանց գոյամարտի 1500 ամեակին առիթով, թերթի խմբագրութենէն իրեն հղած գրութեան մը առաջարկին, թերթին լոյս տեսնելիք բացառիկ թիւին համար, այն պատճառաւորանութեամբ թէ իրմէ շատ աւելի կարող գրիչներ ըրած են արդէն պէտք հղածը այդ ուղղութեամբ և իրեն - յաջորդած գրագէտ մըն էր ինք - ոչ ինչ մնացած էր այլևս գրելիք այդ մասին:

2) Ինչու գրել: Առածի կարգ անցած ճշմարտութիւն է թէ հայը - սփիւռքահայը - ամէն ինչի կը դռնէ՝ բացի գիրքերէ: Թէ ան պատրաստ է օժտնդակելու բարենպաստակ ու հանրօգուտ ամէն ձեռնարկի, բայց կը կղպէ բերանը իր քսակին՝ երբ կարգը գոյ հայ գիրքին ու թերթին: Իրաց այս կացութեան մէջ, շատ բնական է որ յուսահատութիւնը չուշանայ կիճակելու ծանկերը Հայ Գրականութեան անդամատնէն ներս մուտք գործելու համարձակութիւնը - սերիչներ պիտի ըսէին թեթևամտութիւնը - ունեցող Սփիւռքահայուն: Ի՞նչ վիճակ կը ներկայացնեն, վերջին հաշուով, նիւթական գետնի վրայ, Սփիւռքի այսօրուան գրագէտները: Անոնց մեծագոյն տակաւը իրենց ասպարէզ ընտրած են դատարարականութիւնը հայ մանկուայն, համեստ կենսաթաշակով հայ վարժարաններէ ներս պաշտօնավարող ուսուցիչներ: Յիշենք ասոնցմէ Մ. Իշխանը, Եղ. Պոյաճեանը, Զ. Մեղրեանը, Լեւոն Վարդանը, միայն Պէյրութահայերէ: Ուրիշներ կը պատկանին բանաստեղծական դասակարգին, սե աշխատանքով իրենց առօրեայ հոգը ճարող յաճախ - Համաստեղ, Ն. Սարաֆեան: Քիչեր միայն կրցած են - աւելի ճիշդ՝ բախտը ունեցած են - ըլլալ հաւասարապէս յաջող գիտութեան և արուեստի մարդեր, ինչպէս Տ. Բէքլիկեանը, Արամայիս Սրապեանը, Ժազ Յակոբեանը, Նարդուին և այլն:

Մտաւոր յաջնութենէն ու բարոյական մեծամեծ զոհողութիւններէ ետք նիւթական զոհողութեան ալ յանձնառու ըլլալ այնքան ալ դիւրին չէ, ու երբ այս բարոյին միացնենք գնահատանքի ու քաջա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՇԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵԶԵԿԻԷԼ ԺԶ. 30Ի ՄԱՍԻՆ

Հին կտակարանի մեկնիչներ երբեք չեն համաձայնած Եզեկիէլի ԺԶ. 30 համարի ասորական քնադրի կեճուտ նախադասութեան ճիշդ մեկնութեան շուրջ: Թերեւ վերջերս հրատարակուած արամական պապիւրոսէ մը նոր վկայութիւն մը մեզի օգնէ մեկնութիւնը աւելի մէկ ուղղութեամբ հակեցնելու:

Կեճուտ նախադասութիւնը կը գտնուի անհաւատ կեռք աշխարհութեան մէջ, որ Եզեկիէլ կը տեղեկացնէ երուսաղէմին իր գորշելի արարքները և կը կշտարէ գայն, որ բազմութիւն կը խաղայ Եզրպատի. Փղըշտացոյց. Ասորեստանի և Քաղղէստանի հետ. փոխանակ հաւատարիմ միայն Եհու վային: 30րդ համարին մէջ Տիրօջ մէկ պատգամը կը ներկայացնէ. աշուպէս. $ma(h) \quad m\bar{u}l\bar{a}(h) \quad libb\bar{a}t\bar{e}k \quad n \quad \bar{u}m \quad \bar{d}\bar{o}n\bar{a}y \quad yhw\bar{h}$.

Բնագիրը կը շարունակէ. ասորմեան հոռն այս բոլոր բաները ըրիր, բռնացող բոլոր մը պէս գործելով: Խնդիրը կը կեդրոնանայ $m\bar{u}l\bar{a}(h) \quad libb\bar{a}t\bar{e}k$ իմաստին շուրջ որ յաճախ ըմբռնուած է հետեւեալ իմաստով. ասորքան տկար էր սիրտոյ:

Նախադասութեան իմաստը հասկնալու ճանապարհներ վկայուած է կանուխէն LXX թարգմանութեամբ, որ գայն կը թարգմանէր. $ti' \quad diath\bar{o} \quad ten \quad thygatera \quad sou, \quad legei$

լիբութեան պակասն ու գրականութեան հանդէպ սնուցուած անտարբերութիւնը զանգուածներուն կողմէ, յստակ կը դառնայ թէ ինչու ա՛յնքան սակաւութիւն են հայ գրականութեան անդամատնէն ներս մտնելու խիզախողները:

ԳԷՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ
(Շարունակելի՛ 2)

kyrios (սի^հնչպէս պիտի անօրինեմ զուսորդ, կ'ըսէ Տէրը⁽¹⁾), յայտնապէս libbātek կարգաւորով փութանակ libbātek և անխառն արտայայտութիւն մը ներածելով բնագրին մէջ, Միւս հին թարգմանութիւնները նմանօրինակ զփութարութիւն մը կը յայտնեն: Վաւերացան՝ «In quo mundabo cor tuum, ait Dominus», Փեշիթան՝ mn' dwn lbrtky 'mr mr' (սինչ^{ու} պիտի դատէի զուսորդ, կ'ըսէ Տէրը), Թարգումը՝ mh tgyg hwh rs' lybyk (սորքան զօրաւոր էր սրբիդ մեղքը!): Սակայն, բոլոր հին թարգմանութիւնները, բացի Թարգումէն, կը համաձայնին մեկնելով 'mlhr իբրեւ անկատարի առաջին զէմք եղակի բայ մը:

Արդի թարգմանութիւնները ևս միակերպ չեն նախադասութեան թարգմանութեան մէջ, ինչպէս քանի մը օրինակներ ցոյց պիտի տան:

Bible de Jérusalem: «սորքան տկար էր սիրող!», CCD: «սորքան կատարի էր ցանկութիւնդ!», RSV: «սորքան սիրակէզ է սիրող!», American Translation (Chicago): «ինչ անուն կրնամ գտնել նկարագրելու համար ընթացքդ!», Das Alte Testament Deutsch: «սակայն սորքան տենդոս էր սիրող», Sacra Bibbia (Garofalo): «ս^հ, սորքան տենդոս կերպով յուզուած (էր) սիրող — Տիրոջ պատգամը», Bible de la Pléiade: «ս^հ, սորքան մօլեղնութեամբ լիցուած եմ քու զէմք, պատգամ Աստուայ նշովայի», Վերջին թարգմանութիւնը՝ E. Dhorme-ինը, Bible de la Pléiade-ի մէջ, մեկնութիւն մըն է, որ աւելի և աւելի նեցուկ կը ստանայ գիտնականներէ նոր ժամանակներուն: Այս թարգմանութիւնն է որ նոր յենարան կը դանէ նոր արամական պապիրոսին մէջ: Ան գործածուած է G. A. Cooke-ի կողմէ իր մեկնութեան⁽²⁾ մէջ և P. P. Saydon-ի կողմէ իր մալթական թարգմանութեան⁽³⁾ մէջ: Երկուքն ալ կա-

խում ունին միաներու շարքին, քանի մը տարիներ առաջ G. R. Driver-ի⁽⁴⁾ կողմէ համարին շուրջ գրուած երկու լուծուեցութիւն: Բայց մեկնութիւնը սկիզբ առաւ յայտնապէս D. H. Baneth-էն, որ նմանօրինակ նախադասութիւն մը կը բացատրէր Էլէֆանդինի պատմական պապիրոսին⁽⁵⁾ մէջ:] mlyn lbtkm (Cowley, AP 37, 11); hwy t ml' lbtik (Cowley, AP 41, 4), «բարկութեամբ լիցուած էի քու զէմք»: Ան ցոյց տուաւ նաև աքքաաներէն դուգահեռականը: libbati malū (ուր libbatu-ն կը հասկցուի սովորաբար իբրեւ յոգնակի անուն, նշանակելով «պայտութ, բարկութիւն»): Արամական արտայայտութեան ուրիշ օրինակ մը ևս վերջերս գտնուեցաւ Assur Ostrakon-ին մէջ 19-20, հրատարակուած M. Lidzbarski-ի⁽⁶⁾ կողմէ: Սակայն, այս բոլոր օրինակներուն մէջ, արամական արտայայտութեան բնագիրը հաստատական էր և ոչ ոք կրնար վստահ ըլլալ անոր ճիշդ իմաստի մասին: Հաւանաբար այս էր խորհումը հիմը կարգ մը գիտնականներու կողմէ ընդունելու համար մեջնաբանութիւնը եղեկիէլ ԺԶ. 30-ի մէջ: Սակայն, արամական նախադասութեան նոր երեւումը, այժմ Padua-ի⁽⁷⁾ Museo Civico-ի մէջ գտնուող պապիրոս նամակի մը մէջ վճռական դարձաւ: Առաջին երես, երրորդ տողին մէջ կը կարդանք. 'l tmly lbt bzy l' 'ytyt hmw mnp;: «Ի բարկանար, որովհետեւ անոնց [վերաբերու և զգեստ] չբերի ի Մեմփիս»: Տողը կը գտնուի նամակի մը մէջ, գրուած հօր մը կողմէ ստորին Եգիպտոս Միկտոլի մէջ բնակող զաւակի մը, որ մեկնած է կարաւանով մը: Ան կը շա-

(1) «Some Hebrew Words», Journal of Theological Studies 29 (1927-8) 390-6, մասնաւորապէս էջ 393: «Studies in the Vocabulary of the Old Testament», Journal of Theological Studies 32 (1930-1) 361-6, մասնաւորապէս էջ 366:

(2) Տես A. E. Cowley, Aramaic Papyri of the Fifth Century B. C. (Oxford: 1923), էջ 134:

(3) Altaramäische Urkunden aus Assur (Leipzig, 1921), էջ 8:

(4) E. Bresciani, «Papii aramaici egiziani di epoca persiana presso il Museo Civico di Padova», Rivista degli studi orientali 35 (1960) 11-24, Padua Papyrus I, էջ 18:

(1) Սիմաքոսի բնագիրն է՝ tini kathario ten kardian sou (Վաւերացան կը թուի ցուացուած մը ըլլալ այս թարգմանութեան):

(2) Critical and Exegetical Commentary on the Book of Ezekiel (Edinburgh, 1936), էջ 172:

(3) Cat. Biblic. Quart. 23 (1961) 255.

բունակէ. «Երբ [հոն վերադառնա]ս [պիտի բերեմ] զանոնք (հոն) քու առջիկոյ: 1 tml y lbt նախադասութիւնը տառապէս կը նշանակէ «մի լեցուիր զայրոյթ(ով)»: Բայց յտակօրէն ml'ի ձև մըն է. ինչպէս Banethur, Cowley և Driverը կանխաւ թելադրած են: Բնագիրը կ'արգարացնէ բարկութեան զաշափարը և յստակ կ'ընէ թէ արտայայտութիւնը կը գործածուէր արամեերէնի և աքքատեերէնի⁽⁸⁾ մէջ, եթէ եզեկիէլի ԺԶ. 30ի 'mlhը տարբեր ձեով ձայնաւորուէր (առաջին դէմք եզակի նիփալ temmalehը թելադրուած է)⁽⁹⁾, պիտի նշանակէր «լեցուած եմ» զայրոյթով դէմք: Ասիկա շատ լաւ կը յարմարի եզեկիէլ ԺԶ. 30ին: Պատմելէ վերջ ըսող երուսաղէմի անհաւատութիւնները, եզեկիէլ կը ներկայացնէ եհովայի պատգամը. «Ո՛րքան զայրացած եմ քեզի դէմ»:

JOSEPH A. FITZMYER

(The Catholic Bible Quarterly,
Հոկտ. 1961, Հատր 23, քի. 4):

Թրգմ. ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ ՎՐԴ. ԶՂԱՆԵԱՆ

(⁸) եզեկիէլի բնագիրը, անշուշտ, երբայեւրէնով է, բայց libbatekի պահուած ձայնաւորումը բնագրին մէջ արամեական և աքքատական արտայայտութեանց իմաստի յարմարութեամբ, կը թելադրէ թէ նախադասութիւնը ընթացիկ էր նաև երբայեւրէնի մէջ: Կրնայ եղած ըլլալ նաև փոխ առնուած աքքատաբանութիւն մը արամեերէնի մէջ: Որովհետև lbt ձևը պապիրուսին մէջ տարօրինակ է. կը թուի անուան բացարձակ ձևը ըլլալ: Դժբախտաբար չէ ձայնաւորուած: Աքքատեերէն libbatu բառը սովորաբար իբրև յոգնակի գործածուած է (ինչպէս T. Bauer, Muss - Arnold, Driver, Dhorme և ուրիշներ): ասիկա կրնայ ցուցուած ըլլալ երկար ձև մէջ որ պահուած է libbatekի մէջ, եթէ սկզբնական իգական վերջաւորութեան էն պատահաբար իբրև արմատ նկատուէր (ինչպէս qeset < qastuի պարագային, երբայական յոգնակիով ^{ev-a} q satot) իր յոգնակիի ծագումն ալ աչքէ պիտի կորսուէր և պարզապէս իբրև libbat պիտի անցնէր արևմտեան սեմականի մէջ: S. Iwryն ինծի թելադրած է թէ այս ձևը ելից Գ. 2ի labbat — ^v es առեղծուա-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆԷՐ

ՆՈՐ ԳԵՏԻԿ ԿԱՍ ԳՈՇԱՅ ՎԱՆԷ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Նոր Գետիկ Վանքը կը գտնուէր Արցախ նահանգի Քուստի գաւառին մէջ, Գետիկ կամ Տանձուտ կոչուած հարթակի մը վրայ. երեք կողմերէն շրջապատուած էր անտառապատ բարձր լեռներով, և բաց էր միայն արևելեան կողմը. — Հ. Եղիազարեան, Էջմիածին, 1959, Մայիս, էջ 46:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Նոր Գետիկ Վանքը հիմնուած է 1191ին, Մխիթար Գոշ Վարդապետի կողմէ, և այդ պատճառով կոչուած է նաև Գոշայ Վանք: Իրեն աջակից եղած են Վախտանգ իշխանը և ամուսինը Արզու խաթուն: Ունէր երեք եկեղեցիներ, կառուցուած յանուն Ս. Աստուածածնի, Ս. Դրիգոր Լուսաւորչի և Ս. Կարապետի:

Գոշայ Վանքին վերաբերող կարևոր տեղեկութիւնները կրնանք ամփոփել սապէս.

1. — Վարդան Վանահայր. — Իր օրով, 1197ին, և Մխիթար Վարդապետի ջանքերով, կ'աւարտի շինութիւնը Ս. Աստուածածնին մեծափառ եկեղեցին, որուն հիմնարկութիւնը կատարուած էր եօթ տարի առաջ, 1191ին. — Կիրակոս, Վենետիկ, էջ 111: Բարխուտարեանց, Արցախ, էջ 350:

2. — Մխիթար Գոշ. մեծ հռչակ կը հանէ իբրև գիտուն վարդապետ և ամէն կողմերէ աշակերտներ կը զիմեն Գետիկ ուսման տեղնով վառուած: Այդ աշակերտներուն մէջէն ամենէն նշանաւորները եղան Քորոս Մելիտինեցի, Վանական Վարդապետ և Մարտիրոս Վարդապետ:

ձայնի ձևին հետ կապ ունի որ նոյնպէս տարբեր ձևով պէտք էր ձայնաւորուէր:

(⁹) Վերջնական he փոխանակ alephի հոս և նմանօրինակ lamedh aleph բայերու պարագային, տես Gesenius — Kautzsch — Cowley, Hebrew Grammar (Oxford, 1946), էջ 75: